UO'K: 811.411.21:37.02:004.8

TALABALARGA ARAB TILINI O'RGATISH JARAYONIDA GENERATIV SUN'IY INTELLEKT VOSITALARIDAN METODIK FOYDALANISH

Abdumutallibova Nurxayobonu Alimardon qizi
e-mail: abdumutallibovanurxayobonu@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.22644514

Annotatsiya. Tezisda arab tili amaliy mashg'ulotlarida generativ sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishning didaktik shartlari tahlil qilinadi. Til modellarining tipik xatolari tasniflanib, ular asosida topshiriqlarni loyihalash va natijani tekshirish tartibiga oid metodik tavsiyalar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: arab tili metodikasi, katta til modeli, didaktik prompt, xatolar tasnifi, verifikatsiya, o'quv avtonomiyasi.

Arab tilini o'zlashtirishda o'zbek talabalari duch keladigan qiyinchiliklar asosan uch manbadan kelib chiqadi: diglossiya sharoiti, ya'ni auditoriyada o'rganiladigan fusha bilan real muloqotdagi shevalar o'rtasidagi tafovut; o'zak-qolip morfologiyasi va i'rob tizimining murakkabligi; hamda ona tilida artikl, grammatik jins va emfatik undoshlarning bo'lmasligidan kelib chiqadigan interferensiya. Bu qiyinchiliklarni yengish uchun talabaga ko'p miqdorda tushunarli kirituvchi material va tez qaytar aloqa zarur — an'anaviy guruh mashg'uloti esa buni yetarli hajmda ta'minlay olmaydi.

So'nggi ikki yilda generativ sun'iy intellekt (SI) vositalari ana shu bosh-liqni to'ldirishi mumkin bo'lgan yechim sifatida ommalashdi. Xorijiy tadqiqotlarda til modellarining qaytar aloqa manbai, tyutor, suhbatdosh va kognitiv rag'batlantiruvchi rollari ajratib ko'rsatilmoqda [1]. Shu bilan birga mualliflar tadqiqotlarning aksariyati ingliz tili materialiga va talabalarning o'z-o'zini baholashiga tayanishini kamchilik sifatida qayd etadi [2]. O'zbekiston sharoitida sharq tillari, xususan arab tili uchun bunday ishlar deyarli yo'q, holbuki Prezidentning 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori bilan tasdiqlangan strategiyada SI yechimlarini ta'limga joriy etish ustuvor vazifa etib belgilangan [3].

Amaliy mashg'ulotlarda o'tkazilgan kuzatuvlarimiz shuni ko'rsatdiki, til modelidan olinadigan natijaning o'quv qiymati talabaning so'rov tuzish malakasiga bevosita bog'liq. "Arab tilida matn yoz" degan umumiy so'rovga model ko'pincha talaba darajasidan yuqori, harakatsiz va uzun matn qaytaradi. So'rovda til darajasi, hajm, mavzu, uslub va cheklov aniq ko'rsatilganda — masalan, "A2 darajadagi talaba uchun 'Bozorda' mavzusida 120 so'zli fusha matn tuz, harakatlarni qo'y" — natija bevosita dars maqsadiga xizmat qiladi. Shu bois so'rov tuzish, ya'ni prompt-savodxonligi arab tili amaliy kursining mustaqil metodik obyektiga aylanishi lozim.

Didaktik vazifasiga ko'ra so'rovlarni besh guruhga ajratish maqsadga muvofiq: kirituvchi (moslashtirilgan matn hosil qilish), mashqlantiruvchi (fe'l tuslash, o'zakdan so'z yasash kabi morfologik ko'nikmalarni mustahkamlash), muloqotli (rolli vaziyatda og'zaki nutq amaliyoti), tuzatuvchi (talaba yozgan matndagi xatolarni izohli tahlil qilish) va refleksiv (o'z xatolari asosida takrorlash rejasini tuzish). Ushbu tasnif o'qituvchiga topshiriqni tasodifiy emas, balki muayyan ko'nikmaga yo'naltirilgan tarzda loyihalash imkonini beradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Alohida e'tiborni til modellarining ishonchliligi masalasi talab qiladi. To'plangan javoblar tahlili arab tili materialida uch turdagi tipik xato takrorlanishini ko'rsatdi: harakatlarni noto'g'ri qo'yish va i'rob oxirlarini xato belgilash; so'ralmagan holda fusha matniga Misr yoki Shom shevalariga xos leksik birliklarni aralashtirish; mavjud bo'lmagan iboraning ishonch bilan izohlanishi. Uchinchi turdagi xato eng xavflisi, chunki boshlang'ich darajadagi talaba uni mustaqil aniqlay olmaydi.

Shu sababli SI vositalari bilan ishlash tartibida verifikatsiya bosqichi majburiy element bo'lishi kerak. Amaliyotimizda quyidagi tartib samarali natija berdi: topshiriqni o'qituvchi loyihalaydi — talaba model bilan mustaqil ishlaydi — olingan material auditoriyada tekshiriladi va talaba modelning kamida bitta xatosini topib, uni qoida bilan asoslaydi. Uchinchi bosqich texnologiyaga ko'r-ko'rona tayanishning oldini olibgina qolmay, xato izlash ko'nikmasini, ya'ni til hodisasiga tanqidiy qarashni ham shakllantiradi. Bu bosqich olib tashlanganda talabalar modelning har qanday javobini haqiqat sifatida qabul qilish moyilligini namoyon qiladi.

Guruhlarda o'tkazilgan dastlabki sinov natijalari shuni ko'rsatadiki, mazkur tartibda ishlagan talabalarda og'zaki nutq ravonligi va mustaqil mashq qilish faolligi sezilarli o'sadi; talabalar sun'iy suhbatdosh oldida xato qilishdan uyalmasliklarini, shu bois ko'proq gapirishga urinishlarini ta'kidlaydi. Grammatik aniqlik bo'yicha o'sish esa kamroq bo'lib, bu yuqorida keltirilgan model xatolari bilan izohlanadi va grammatik material ustida ishlashda darslik hamda lug'at bilan solishtirish zarurligini tasdiqlaydi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, generativ SI vositalari arab tili darsida o'qituvchi o'rnini bosmaydi, balki uning nazorati ostidagi mashq maydonini kengaytiradi. Ularni o'quv jarayoniga joriy etishda quyidagilar tavsiya etiladi: amaliy kurs dasturiga prompt-savodxonligi bo'yicha qisqa modul kiritish; topshiriqlarni yuqorida keltirilgan besh turli tasnif asosida loyihalash; model javobini tekshirish bosqichini har bir topshiriqning ajralmas qismi qilib belgilash; talabalarning SI bilan ishlash natijalarini portfolio shaklida yig'ib borish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kohnke L., Moorhouse B.L., Zou D. ChatGPT for Language Teaching and Learning // RELC Journal. — 2023. — Vol. 54, No. 2. — P. 537–550.
2. Zou D. va boshq. Generative AI (GenAI) in the language classroom: A systematic review // Interactive Learning Environments. — 2025. DOI: 10.1080/10494820.2025.2498537
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son "Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. — Toshkent, 15.10.2024.
4. Godwin-Jones R. Distributed agency in second language learning and teaching through generative AI // Language Learning & Technology. — 2024. — Vol. 28, No. 2. — P. 5–31.
5. Ryding K.C. A Reference Grammar of Modern Standard Arabic. — Cambridge: Cambridge University Press, 2005. — 723 p.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.